

СУБ'ЄКТИ ЗВЕРНЕННЯ ДО МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ УСТАНОВ ЧИ ДО ОРГАНІВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

APPLICANTS TO INTERNATIONAL JUDICIAL INSTITUTIONS AND BODIES OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

Дешко Л.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету*

Статтю присвячено виявленню кола суб'єктів, які мають суб'єктивне юридичне право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Виявлено, що у разі порушення прав акціонерного товариства право на звернення до Європейського суду з прав людини має це акціонерне товариство як юридична особа в цілому, а не окремі акціонери, навіть якщо вони володіють контрольним пакетом акцій. Мажоритарні акціонери мають право звертатися до Європейського суду з прав людини якщо у акціонерного товариства немає можливості звернутися до суду або за допомогою власних органів управління, або за допомогою осіб, що здійснюють його ліквідацію.

Ключові слова: конституційне право звертатися в міжнародні судові установи чи до органів міжнародних організацій, суб'єкт звернення до міжнародної судової установи, захист прав акціонерних товариств, захист прав мажоритарних акціонерів.

Статья посвящена выявлению круга субъектов, которые имеют субъективное юридическое право после использования всех национальных средств правовой защиты обращаться за защитой своих прав и свобод в соответствующие международные судебные учреждения или в соответствующие органы международных организаций, членом или участником которых является Украина. Выявлено, что в случае нарушения прав акционерного общества право на обращение в Европейский суд по правам человека имеет это акционерное общество как юридическое лицо в целом, а не отдельные акционеры, даже если они владеют контрольным пакетом акций. Мажоритарные акционеры имеют право обращаться в Европейский суд по правам человека, если у акционерного общества нет возможности обратиться в суд с помощью собственных органов управления, или с помощью лиц, осуществляющих его ликвидацию.

Ключевые слова: конституционное право обращаться в международные судебные учреждения или в органы международных организаций, субъект обращения в международное судебное учреждение, защита прав акционерных обществ, защита прав мажоритарных акционеров.

The article is devoted to identifying the scope of subjects which have a subjective legal right after exhausting all domestic legal remedies to seek protection of their rights and freedoms to the relevant international judicial institutions or to the relevant bodies of international organizations, member or participant of which is Ukraine. It was found that in case of violation of the rights of the company the right to appeal to the European Court of Human Rights have the company, rather than individual shareholders, even if they own a controlling stake. The majority shareholders have the right to appeal to the European Court of Human Rights if there is no possibility of the company to apply to the European Court of Human Rights.

Key words: constitutional right to apply to the international judicial institutions or bodies of international organizations, applicants to international judicial institutions and bodies of international organizations, protection of the rights of joint stock companies, protection of the rights of minority shareholders.

Постановка проблеми. Радянська наука довго стояла на одностайному запереченні можливості володіння індивідом міжнародною правосуб'єктністю, а отже, можливості звертатись для захисту своїх прав у міжнародні правозахисні органи. Після проголошення незалежності Україна визнала за своїми громадянами право звертатись до міжнародних контрольних та правозахисних органів за захистом порушених прав [1, с. 14]. Так, відповідно до ч. 3 ст. 55 Конституції України «Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [2]. Водночас, як правильно розуміти

та застосовувати ч. 3, ст. 55 Конституції України законодавство України, тим більше міжнародний суд, вичерпної та однозначної відповіді не дають [1, с. 35; 3].

Віддаючи належне досягнутому вітчизняними вченими у дослідженні проблем прав людини і основоположних свобод, доводиться разом із тим констатувати, що в науці конституційного права не виявлене коло суб'єктів конституційного права на звернення до міжнародних судових установ чи до органів міжнародних організацій [4; 5].

Мета статті – виявити коло суб'єктів, які мають суб'єктивне юридичне право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних

органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Виклад основного матеріалу. Існує дві великі групи механізмів та форм міжнародного контролю у сфері забезпечення прав і свобод людини: універсальні та регіональні системи захисту прав людини [6, с. 183]. Сьогодні найважливішою з універсальних систем захисту прав людини є механізм ООН [7, с. 77]. В окремих угодах, як-то Факультативний протокол до Пакту про громадянські та політичні права від 1966 р., Конвенція проти катувань 1984 р., Конвенція про заборону расової дискримінації, індивідам надається право подання скарг. Пакт про громадянські та політичні права від 1966 р. передбачив створення експертного органу для нагляду за реалізацією його положень – Комітету з питань прав людини (далі – Комітет). Одночасно із зазначеним Пактом у Факультативному протоколі до нього, які набрали сили 23 березня 1976 р., за комітетом було закріплено функцію одержання та розгляду повідомлення від окремих осіб, які стверджують, що вони є жертвами порушень тією чи іншою державою-учасницею положень Пакту.

Україна ратифікувала Факультативний протокол до Пакту про громадянські та політичні права 25 жовтня 1991 р., тобто тільки після здобуття нею незалежності. З цієї дати Україна визнала компетенцію Комітету вісімнадцяти приймати і розглядати скарги від осіб, що стверджують, що вони є жертвами порушень якого-небудь із прав, викладених виключно у Пакті [8, с. 33–34].

Особа, яка подає скаргу, має бути громадянином України або іноземним громадянином, особою без громадянства, яка перебувала на території України або знаходилася поза її межами, але підпадати під її юрисдикцію. Звертатися до Комітету може особа сама, група осіб, які є жертвами порушень їх прав та свобод. Якщо особа, яка звернулася до Комітету не є безпосередньо особою, права якої порушено, а є, наприклад, близьким родичем особи, чії права порушено, необхідним є доказ, що особа, яка звернулася до Комітету, діє від імені вказаної особи. Особа, яка не має явних зв'язків з особою, чії права було порушено, не може звертатися до Комітету.

Отже, до Комітету може звертатись: 1) особа, чії права порушено; 2) група осіб, чії права порушено; 3) близькі родичі особи/осіб, чії права порушено.

Особа, яка вважає, що її права порушено після використання всіх національних засобів правового захисту може звертатись до «використання» регіональних механізмів захисту прав людини.

Так, якщо особа вважає, що однією з держав, перерахованих у списку, який додається до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [9], порушено одне з основних прав, то вона може звернутися з індивідуальною скаргою до Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). У поняття «індивідуальна скарга» Конвенція включає: скаргу від будь-якої фізичної особи, будь-якої неурядової організації або будь-якої групи приватних осіб. У всіх цих випадках скарга залишається індивіду-

альною, оскільки подається від імені однієї особи. Навіть тоді, коли група приватних осіб одночасно звертається до ЄСПЛ з типовою скаргою за однією і тією ж підставою, кожний із заявників подає самостійну окрему скаргу. ЄСПЛ потім може об'єднати їх в одне провадження. Приклад тому – Рішення ЄСПЛ у справі «Варава та інші проти України», що набуло статусу остаточного 11 березня 2013 р. [10]. Справу було розпочато за 119 заявами, поданими до ЄСПЛ проти України відповідно до ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод громадянами України, підприємствами, розташованими в Україні, та громадянином Росії (далі – заявники). Враховуючи спільність правового підґрунтя заяв, ЄСПЛ об'єднав їх.

Жертв порушень прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конвенцією, поділяють на безпосередніх, опосередкованих і потенційних. Опосередкованими жертвами порушень прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конвенцією є:

- близькі родичі осіб, що загинули з вини держави-учасниці Конвенції (наприклад, рішення ЄСПЛ у справі «Кайя проти Туреччини» від 19 лютого 1998 р. [11]);

- близькі родичі, які продовжують захист прав чи свобод померлого заявника в ЄСПЛ за справою, що була розпочата померлим заявником, який є їх родичем і який помер до винесення рішення ЄСПЛ (рішення ЄСПЛ у справі «Варава та інші проти України», що набуло статусу остаточного 11 березня 2013 р.).

Потенційні жертви – особи, які можуть реально постраждати внаслідок застосування норм законодавства країни-учасниці Конвенції, що порушує або може потенційно порушити права та основоположні свободи особи або групи осіб. Приклад тому – Рішення ЄСПЛ у справі «Класс та інші проти Німеччини», що набуло статусу остаточного 6 вересня 1978 р. [12]. Справа Класса та інших була передана до ЄСПЛ Європейською комісією з прав людини (Комісія). Справу було розпочато за заявою проти Німеччини, яку було подано до Комісії 11 червня 1971 р., згідно зі ст. 25 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, п'ять громадян Німеччини, а саме: Герхард Класс, Петер Луббергер, Юрген Нусбрух, Ганс-Юрген Поль та Дітер Зельб. Заявниками є громадяни Німеччини – Герхард Класс, Петер Луббергер (адвокат), Юрген Нусбрух (суддя), Ганс-Юрген Поль (адвокат) та Дітер Зельб (адвокат). Пан Нусбрух проживає в Гайдельберзі, інші – у Мангаймі. Усі п'ятеро заявників стверджували, що п. 2 ст. 10 Основного закону та законодавчий акт, введений у дію на виконання цього положення, а саме – Закон від 13 серпня 1968 р. про обмеження стосовно таємниці поштової кореспонденції, поштового та телекомунікаційного зв'язку (Закон «G 10») суперечить Конвенції. Вони не заперечують того, що держава має право вдаватися до заходів стеження, які передбачені цим законодавством; вони піддають критиці це законодавство за те, що воно дозволяє такі заходи, не зобов'язуючи органи влади в кожному

випадку після їх застосування сповіщати відповідних осіб, а також за те, що законодавство виключає можливість скористатися засобом правового захисту в суді у зв'язку з виданням та виконанням рішення про застосування таких заходів; їхня заява спрямована проти законодавства, зміни до якого вніс Федеральний конституційний суд, який також дав відповідне тлумачення.

Право на звернення з індивідуальною заявою до ЄСПЛ мають і юридичні особи [13].

Права звернення до ЄСПЛ не мають організації, наділені публічно-владними повноваженнями (так звані урядові організації), до яких судова практика відносить і муніципалітети. У рішенні у справі «Муніципальна рада Гліфади проти Греції» від 27 січня 2000 р. [14] ЄСПЛ зазначив, що розглядає місцеві органи влади як органи публічної влади, які здійснюють офіційні повноваження на підставі Конституції та чинного законодавства. Отже, очевидно, що вони є урядовими організаціями. ЄСПЛ нагадав, що в міжнародному праві поняття «урядова організація» використовується не тільки щодо уряду або центральних органів держави. У разі, коли влада децентралізована, це поняття застосовне до всіх національних органів, що здійснюють публічну владу. ЄСПЛ також зазначив, що заявник у даній справі не може розглядатися в якості «особи або групи осіб» в сенсі ст. 34 Конвенції. Це було б несумісним з тією відмінністю, яку закріплюють норми зазначеної статті Конвенції між неурядовими організаціями, з одного боку, та особами і групами осіб – з іншого.

У разі порушення прав акціонерного товариства його «жертвою», як правило, може бути визнано тільки юридичну особу в цілому, а не окремі акціонери, навіть якщо вони володіють контрольним пакетом акцій. Ця позиція була сформульована ЄСПЛ в рішенні у справі «Агротексिम та інші проти Греції» від 24 жовтня 1995 р. [15]. ЄСПЛ дійшов висновку, що статус акціонерного товариства як юридичної

особи може не враховуватися тільки у виняткових обставинах. Це, зокрема, виправдано, якщо встановлено з усією очевидністю, що у акціонерного товариства немає можливості звернутися в інститути Конвенції або за допомогою власних органів управління, або за допомогою осіб, що здійснюють його ліквідацію (п. 66 Рішення) [16]. Як зазначив ЄСПЛ, на момент подачі скарги до Європейської Комісії «Фікс Бревер» продовжувало існувати як юридична особа. Його інтереси в той час представляли особи, які здійснювали його ліквідацію. Вони були наділені необхідними повноваженнями щодо захисту його прав, і в ході розгляду справи не було виявлено доказів того, що фактично або в силу закону вони не могли звернутися до Європейської Комісії (п. 68 Рішення). Виходячи з цього, ЄСПЛ констатував, що в даному випадку мажоритарні акціонери не можуть бути визнані суб'єктами, наділеними правом звернення в інститути Конвенції.

Висновки:

1. Виявлено, що суб'єктами конституційного права після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод є: 1) особа, чії права порушено; 2) група осіб, чії права порушено; 3) близькі родичі особи/ осіб, чії права порушено.

2. Встановлено, що права звернення до ЄСПЛ не мають організації, наділені публічно-владними повноваженнями, у тому числі й органи місцевого самоврядування.

3. Виявлено, що у разі порушення прав акціонерного товариства право на звернення до ЄСПЛ має це акціонерне товариство як юридична особа в цілому, а не окремі акціонери, навіть якщо вони володіють контрольним пакетом акцій.

Мажоритарні акціонери мають право звертатися до ЄСПЛ якщо у акціонерного товариства немає можливості звернутися до ЄСПЛ або за допомогою власних органів управління, або за допомогою осіб, що здійснюють його ліквідацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М. Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини і громадянина / [Ю.М.Бисага, М.М.Палінчак, Д.М.Белов, М.М.Данканич]. – Ужгород: «Ліра». – 2003. – 55 с.
2. Конституція України от 28 июня 1996 р. // Ведомости Верховной Рады Украины. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Дешко Л.М. Правова природа рішень Європейського суду з прав людини / О.К. Боднар, Л.М. Дешко // Правничий часопис Донецького університету. – 2008. – № 2. – С. 76–81.
4. Дешко Л.М. Критерії ефективності національного засобу юридичного захисту щодо невиконання чи затримок у виконанні рішень національних судів (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини) / Л. Дешко // Правничий часопис Донецького Університету. – 2012. – №1. – С. 84–91.
5. Дешко Л.М., Загорська М.О. До питання про імплементацію міжнародних договорів щодо прав людини в національне законодавство // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти : зб. тез доп. І Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (8-9 грудня 2006 року) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2006. – С. 44–46.
6. Міжнародне публічне право: [підручник] / За заг. ред. В.М. Репецького Київ, «Знання», 2012.
7. Дешко Л.М. Конституційні основи правового статусу особи / Конституційне право України: [навч. посібник] / [Р.Ф. Гринюк, В.Д. Волков, І.С. Щebetун та ін.]; за заг. ред. Р.Ф. Гринюка. Донецьк: ДонНУ, 2014. – С. 77–109.
8. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М. Процедура захисту прав та свобод людини і громадянина у Європейському суді з прав людини та Комітеті по правам людини / [Ю.М. Бисага, М.М. Палінчак, Д.М. Белов, М.М. Данканич] – Ужгород, 2003. – С. 33-34.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 жовтня 1950 р. // Офіційний Вісник України. – 1998. – № 13. – С. 270–302.
10. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Варава та інші проти України», що набуло статусу остаточного 11 березня 2013 р. [Електронний ресурс] // Європейський суд з прав людини. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis&c=#n13693846752619364551309_pointer.

11. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кайя проти Туреччини» від 19 лютого 1998 р. [Електронний ресурс] // Європейський суд з прав людини. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis&c=#n13693846752619364551309_pointer.

12. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Класс та інші проти Німеччини», що набуло статусу остаточного 6 вересня 1978 р. [Електронний ресурс] // Європейський суд з прав людини. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis&c=#n13693846752619364551309_pointer.

13. Dешко Л.М. The subjective legal right structure to apply to the international judicial institutions or to the relevant bodies of international organizations // Права человека: теория, история, практика. Сборник научных трудов, посвященный 65-летию Всеобщей декларации прав человека / Под общ. ред. Е.М. Павленко. – Волгоград: Изд-во Волгоградского филиала ФГБОУ ВПО РАНХиГ, 2014. – С. 233–238.

14. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Муниципальна рада Гліфади проти Греції» від 27 січня 2000 р. [Електронний ресурс] // Європейський суд з прав людини. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis&c=#n13693846752619364551309_pointer.

15. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Агротексим та інші проти Греції» від 24 жовтня 1995 р. [Електронний ресурс] // Європейський суд з прав людини. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis&c=#n13693846752619364551309_pointer.

16. Право обращаться в межгосударственные органы по защите прав и свобод [Електронний ресурс]: Информационная система по документам по правам человека и тематическим публикациям – Режим доступу: <http://www.echr-base.ru/pravo38.jsp#link7>.